

נאן התחנה ניר גלים

קרן רכבת מקורי ששימש להובלת יהודים למחנות ההשמדה בפולין עשה בשנה האחרונה את הדרך הארוכה מגרמניה לחצר בית העדות במושב ניר גלים. שורדי שואה צפו בקרן מגיע אליהם הביתה ואף עין לא נותרה יבשה: "אני מביט בקרן, דומע ואומר בקול רם – והגדת לבנך". איריס ליפשיץ־קליגר בגשה את הניצולים ובתוכם אליעזר שמעוני שהיה יחד עם אביה נח קליגר ז"ל בקרן דומה, שותפי גורל לסיפור המצמרר על הקדיש ברכבת

איריס ליפשיץ־קליגר | צילום: גדי קבלו

פגשנו אותם, עמודים זקרי

פנים מול הקרון, כוהים בו. הויכוחות הציפו אותם. הם עמדו וצפו בצידו המכני הכבד שהציב במושב ניר גלים את הקרון על פסי

הרכבת שנתרמו למטרה הזו על ידי רכבת ישראל. כל אחד נזכר במסע האישי שלו בימים האפלים ההם.

הם זכרו כיצד נדחשו לכל קרון קרוב ל-100 איש ללא אוורור, מים, מזון או שירותים. את ימי הנסיעה הארוכים בחוסר ידיעה לאן מועדות פניהם. את המתים הרבים שלא שרדו את המסע. זהו אחד מ-23 קרונות רכבת מקוריים שנתרו בעולם כולו.

"הקרן הזה בן 100 שנה, הוא אותר במוזיאון רכבות בגרמניה שנקלע לקשיים בגלל הקורונה והציע אותו למכירה", מסבירה רחל ריונמן עפה, מנכ"לית בית העדות בניר גלים. "הקרנו מוויאונים אחרים בעולם ששמו עין על הקרון ורכשו אותו. מאותו רגע הוטלנו למערבולת שלא הכרנו שכולה בירוקרטיה במיטבה עם אגרות, מיסים והובלות ימיות ויבשתיות. נקרו בדרךנו אנשים טובים שהפרויקט נגע לליבם, ובסופו של התהליך הקרון הובל מנגמל אשדוד אל ניר גלים. כאן הוא יישמש מעתה אתר הדרכה לאנשי התלמידים שמגיעים לבית העדות כחלק מלימודי השואה".

ריונמן־עפר היא דור שני לשורדי השואה. אמא שלה, חנה לבית גוטרינג, בת 84, שרדה את מחנה ברגן בלון כילדה בת 8, ומשפחתה נלקחה ברכבת מהונגריה לאושוויץ. "הקרן שהוצב בחזית הבית הוא עדות אילמת ועם זאת חיה ומספרת", אומרת רחל. "שניים מתוך 23 קרונות הרכבת המקוריים שנתרו בעולם נמצאים בארץ – האחד בנתניה, בחדר בית יד לבנים, והשני כאן, בניר גלים".

הנער מ"הקדיש ברכבת"

אליעזר (האזור) שמעוני, בן 93, שורד שואה וממקימי המושב, היה נער בן 14 וחצי כשנסע ברכבות למחנה ההשמדה אושוויץ. הוא איבד את כל משפחתו, ושרד את צעדת המוות ואת מחנה בוכנוולד. ויכוחותיו מהנסיעות ברכבות המוות

גם שאבא אכן פירסם כמה מאמרים בנושא וגם ציין את המקרה המוזעזע הזה בספריו, אך שהם הגיעו למצב שבו ישבו על הגוויות בקרון כי לא היה בכוחם לעמוד מרוב רעב ותשישות פיזית. וכך זה נשמע הפעם מפיו של אליעזר, הנער מאותו קרון גיהינום: "העמיסו הרבה אנשים מעבר למה שיכול היה להכיל הקרון. אנשים התחילו לדחוף, רצו יותר מרחב. אני לא מרבה הלילה על לשבת, לעמוד ונפלו מהדחיפות. הם פשוט לא יכלו את המחיר ונפלו מהדחיפות. הם פשוט לא יכלו לעמוד בזה ומתו אחד אחרי השני. את המתים לא פינו מהקרן. אנחנו שמנו את הגוויות סביב הדופן של הקרון וזה שימש אותנו כספסלים. זה פינה קצת מקום, וככה נסענו עם המתים במשך ימים לכל אורך הדרך. אני תהיתי הרבה זמן אם זה נכון מה שאני זוכר. בלב שלי תמיד ידעתי שזה היה נכון אבל הדחקתי. לא יכולתי להאמין בדבר שחווינו בקרונות האלה שהיה איום ונורא. עד שלפני כמה שנים אביך, העיתונאי שכה הערכת, ושהתברר לי שהיה איתנו באותה רכבת, העז ופירסם זאת במאמרים שלו".

אליעזר ישב שם באולם הטקס על הכיסא, מרגע לרגע עיניו התעצבו וקולו נחלש, אבל הוא המשיך לספר לי את שידעתי. "יהודי אחד רצה לומר קדיש והוא ביקש מהאנשים מסביב בקרון להצטרף אליו. שאלו אותו 'מה פתאום נזכרת בקדיש עכשיו?', והוא ענה להם: 'אני רוצה להגיד קדיש על אבא'. שאלו אותו 'מתי נפטר אביך?', והוא השיב: 'לפני זמן קצר'. אחרי רגע הוסיף, 'אנחנו יושבים עליו'. נח אירגן מניין לאמירת קדיש, ואת כיכר הלחם שאותו יהודי נתן בתמורה אבא שלך חילק לכולם. לי הוא נתן מנה גדולה יותר כי זיהה שאני צעיר מכולם וגם חשד שטרם מלאו לי 13 אבל החליק כדי שאכנס למניין ואזכה לפת לחם".

מה שאליעזר לא ידע עד אותו רגע הוא של־סיפור הקדיש ברכבת, שפורסם באחד מגיליונות יום השואה של "ידיעות אחרונות", היה המשך אחרי פרסום המאמר התקשר לאבא שלי אדם מחיפה עם מבטא הונגרי ואמר לו: "אני הצעיר הצעיר את עצמו בשם אליעזר ולפרונו. בעקבות ההשואה המרגשת נח קליגר נסע לפגוש אותו בחיפה. עוד רגע של גורל שאי אפשר להסביר.

רוויים כאב. את הנסיעה לבוכנוולד ברכבת הפ־תוחה ללא גג במשך שבוע בשלג ובקור העז הוא לא ישבח לעולם. וגם לא את ערימות הגוויות. אליעזר מכיר היטב את הקרונות הללו בהן הובל לאושוויץ. נפגשנו לראשונה לפני שנה וקצת, בטקס לציון 75 שנה לשחרור מחנה אוש־וויץ בפולין, רגע לפני פרוץ הקורונה. אני הייתי חלק מצוות משלחת העיתונאים שליוותה אז את הנשיא ראובן ריבלין לסיקור הטקס הרשמי. לא הצלחתי להסיר את המבט שלי מאחד הניצור־לים, שהגיע כחבר במשלחת של למעלה ממאה שורדים להשתתף בטקס. ניגשתי אליו. אדם נמוך קומה, עם משקפיים ופנים מחייכות, נתמך בורועה של בתו. עוד בטרם הצגתי את עצמי הוא זיהה את שם משפחתי בתג שהיה תלוי על צווארי ומיד שאל אותי בהתרגשות, "גנדי, את בתו של נח קליגר?". ענית לו "כן" בשקט. הוא נתן מרמעות וביקש כיסא.

לא היה לי מושג מה קורה באותם רגעים. בתו רחל שתמכה בו והגיעה את סעידת הרגשות שלו הסבירה לי בהתרגשות גדולה: "אבא שלי, אליע־

עכשיו אני פוגשת שוב את אליעזר שמעוני, הפעם במושב. אנחנו עומדים לצד הקרון הגר־מני שהוצב כאן ביחד עם שורדי שואה נוספים שגרים כאן. "אני מביט בקרון שהוצב בחצר בית העדות, מתרגש, דומע ואומר בקול רם – והגדת לבנך". ליצירו עומד רוד לייטנר (דוגו), בן 90: "כל מי שהיה בקרון כזה לא ידע לקראת מה הוא הולך. הייתי בן 14. אני זוכר שהיה ליל שבת, באמצע הנסיעה, הצפיפות והרעש, יהודי אחד מוציא בקבוק יין ומבקש שקט. פתאום שקט מוחלט והוא עושה קידוש. מסיים ואומר 'ברוך אתה ה' מקדש השבת' וטועם מהיין. אנשים סביב צעקו לו 'מן גם לנו מהיין', והוא עונה: 'תסלחו לי מאו, אני לא יכול. עכשיו ליל שבת, שבת לפנינו ובעוד יומיים חג שבועות'. הוא רק חשב על זה שיישאר מספיק יין לקידוש. אנחנו יורעים היום שזו הייתה נסיעה להשמדה, אבל אז אף אחד בקרון לא הבין לקראת מה הולכים".

הזיכרונות הכואבים

ישעיהו דויטש, בן 94, מוסיף את החוויה המצמררת שלו: "אני זוכר שאני מועמס לקרון, מושלך לפינה השמאלית הרחוקה, מביט לאחור בניסיון ליצור קשר עין עם אבא, אמא והאחיות שלי. מסביב המולה ורעש, והמקום הולך ונהיה צפוף ומחנק. הרגשות נסגרות ונעלם לי קשר העין עם ההורים. שעות של נסיעה עד אושוויץ. זו המחשבה שלא עוותת אותי – שוב ושוב אני זוכר איך נעלם לו שם בקרון קשר עין לתמיד". ואם לא די בזיכרונות הכואבים שהעלה הקרון בניר גלים בקרב השורדים האחרונים

במושב, הרי שהם התחילו למצוא פיסות זי־כרון מנסיעה ברכבת אל הלא נודע. לפתע גם "צצו" מכתבים שהצהיבו לגמרי, שנרשמו על דפי פקס קטן ברכבת בדרך לאושוויץ ומתוכן מעולם לא נשלחו. למשל, מכתבים שנכתבו על ידי אביה של חנה שמעוני (גוטרינג) ואחותיה, בהם שואלים בני המשפחה את האחים הגדולים שמצאו מסתור בעיר בודפשט לשלומם ומתא־רים את תחושת אי־הודאות. השורדים החזיקו במכתבים כשעמדו מול הקרון, קוראים את המילים מהניירות הצהובים, מתקשים לחזור לאותם רגעים שלא יניחו להם לעולם בזיכרו־נם. עד הרגע האחרון בחייהם. ●

שורדי השואה ליד הקרון בניר גלים. מימין: אסתר אונגר, אליעזר שמעוני, חנה שמעוני, ישעיהו דויטש ודוד (דוגו) לייטנר